

INHOUD

Inleiding	11
1 Du Zhuang	31
2 Gouden Zwaluw	78
3 Vogel	114
4 Lelie	147
5 Maan	173
6 Zilver	201
7 Vuurvanger	233
8 Glinster	262
9 Springvis	286
10 Mijn leermeesters	314
Nawoord	351
Dankbetuiging	361
Bijlage 1: China's beleid voor geboortebeperving	367
Bijlage 11: <i>Dizigui</i>	369

INLEIDING

Sinds 1997 woon ik in Groot-Brittannië, maar ik heb steeds mijn best gedaan om tweemaal per jaar naar China terug te keren om mijn 'scholing' up-to-date te houden. Dat doe ik omdat de ingrijpende veranderingen die China vandaag de dag doormaakt, veel verder gaan dan wat in schoolboeken of historische beschrijvingen te vinden is. De evolutie van het hele land, van de omvangrijke groei van de economie tot de veranderingen in de samenleving, en de voortgaande nieuwe en verrassende ontwikkelingen in de relaties tussen mensen leiden allemaal samen tot een maatschappij waar alles met ongekende snelheid voortgaat. Alles in China, of het nu gaat om mensen, gebeurtenissen of objecten, is aan zulke enorme veranderingen onderhevig dat het lijkt alsof de hele structuur met de snelheid van het licht uiteenvalt. Ik ben ervan doordrongen dat als ik me niet blijf 'bijscholen', ik ergens in een ruimte en tijd kom te verkeren die mijn zoon 'het oude China' noemt.

Vrijwel telkens wanneer mijn zoon Panpan uit China terugkeert, nadat hij als vrijwilliger naar een afgelegen streek op het platteland is geweest, een reis van twintig uur in een gewone trein heeft gemaakt (wat hij geregeld als een soort huiswerk over China doet), of vrienden en familieleden in de grote stad heeft bezocht, loopt hij over van nieuwe vragen. Waarom is er zo'n groot verschil tussen de grote steden en het platte-

land? Hoe kan er een verschil van tientallen jaren bestaan tussen plaatsen in een land die onder hetzelfde bestuur vallen? Wie zijn representatief voor de Chinezen van tegenwoordig: de kantoormensen, die rondreizen langs steden en vliegvelden? Of de boeren en migrantenarbeiders, die te voet gaan in plattelandsdorpen en voorthobbelen tussen de stations van langeafstandsbussen? Als China een communistisch land is, waarom hebben de armen op het platteland dan geen vangnet voor situaties als bevalling, ziekte en overlijden? En als het een kapitalistisch land is, waarom wordt de economie dan geleid door een regering met een eenpartijstelsel? Op zulke momenten heb ik de neiging mijn hand op zijn mond te leggen! Het is gewoon onmogelijk antwoorden te vinden die hem tevredenstellen. Eerlijk gezegd weet ik niet eens waar hij de antwoorden moet zoeken. Maar ik wil het niet opgeven om ernaar te zoeken, niet alleen voor hem, maar ook voor mezelf, als dochter van China en als Chinese moeder.

In de zomer van 2010 ging ik ook weer terug naar China om mijn 'kennis van het moederland' bij te spijkeren en research voor dit boek te doen. Ik ging terug naar een plaats waar ik in geen twintig jaar was geweest: Harbin, de hoofdstad van Heilongjiang, de noordelijkste provincie van China. De eerste keer dat ik Harbin bezocht, was in 1991, tijdens een kort verblijf om onderzoek te doen naar de geschiedenis van de Joodse inwoners van de stad. In Harbin vond zowel de Jin als de Qing-dynastie haar oorsprong. In het jaar 1115 stichtte de Jin-dynastie haar hoofdstad in wat nu de wijk Acheng in Harbin is. Aan het eind van de negentiende eeuw was Harbin nog steeds een samenraapsel van een tiental dorpen, met hooguit zo'n 30 000 inwoners. Maar dat zou volkomen veranderen door een snelle uitbreiding van de transportverbindingen, de handel en de bevolking. In de tijd dat de Oostelijke

Chinese Spoorwegen werden aangelegd, van 1896 tot 1903, als een kortere verbinding tussen Siberië en Vladivostok via de provincie Heilongjiang, was Harbin in aanleg al een moderne stad. In het begin van de twintigste eeuw groeide Harbin uit tot een internationale handelshaven, met 160 000 buitenlanders uit drieëndertig verschillende landen, en zestien consulaten.

Harbin was volgens mij al in de vorige eeuw, lang voordat in 1980 het beleid van hervorming en openstelling werd ingezet, een verzamelplaats van immigranten. Het leek alsof van elke tien inwoners er negen van elders kwamen. De stad bleef ook aantrekkelijk voor kinderen en kleinkinderen van ontdekkingsreizigers, voor rondtrekkende mensen die de oorlog ontvluchtten of werk zochten, en voor duizenden die na een veroordeling waren gevlucht en hier een schuilplaats vonden. Na het einde van de Qing-dynastie kwamen vele duizenden Joden naar Harbin over de Transsiberische Spoorlijn. Ze vluchtten voor de pogroms in Europa en Rusland en vormden hier de grootste Joodse gemeenschap van het Verre Oosten. Samen met de Chinese migranten uit alle delen van het land gaven de Joden van Harbin vorm aan een hele eeuw stads-geschiedenis.

Het Harbin van 2010 was net als de ruim zeshonderd andere grote steden in China druk bezig zichzelf opnieuw uit te vinden, met een netwerk van wolkenkrabbers en een dicht opeengepakte bevolking. De stad ging volop mee met de commerciële activiteiten, zonder acht te slaan op het eigen karakter en zonder waarde te hechten aan de traditionele stijl. Dezelfde drang naar een standaardisering van de leefruimte maakte ook een einde aan Harbins oude Russische invloeden en tradities, de oude Joodse gebruiken, en de levendige simpele werkplaatsen en kraampjes. Er resteerde slechts een

handvol locaties die van het verleden getuigden: moskeeën die in de drukke straten uit de toon leken te vallen en waar met fiere stem enkele keren per dag tot het gebed werd opgeroepen, de Sofiakathedraal die aan alle kanten werd omringd door dichte rijen winkels, en de centrale Zhongyang Dajie, een straat waar het wemelde van borden waarop het westerse alfabet werd gebruikt. Tussen deze door de mens vervaardigde constructies zag de rivier de Songhua, waarvan de oevers generaties lang een eigen cultuur hadden gehad, de verschuivingen in de geografische gesteldheid en de gebruiken van de stad gelaten aan. 's Winters kwamen hele generaties van inwoners van Harbin bijeen om de in ijs uitgesneden lantaarns te bewonderen. 's Zomers gingen ze in bootjes de rivier op, uitbundig lachend, zingend en dansend. De rivier de Songhua was de leerschool waar ik Harbin leerde begrijpen.

Ik genoot er oprecht van om op mijn gemak langs de mensen te wandelen, hun woorden en gebaren op te vangen, en zo nu en dan respectvol enkele vragen aan een paar ouderen te stellen (zelfs al vonden zij die onnozel). Ik herinner me in het bijzonder dat ik een keer iets zag wat me als iets volkomen nieuws voorkwam. Zes mensen van drie verschillende generaties stonden aandachtig om een dierbaar kind heen. Voorbijgangers keken reikhalzend om en probeerden te horen wat de peuter die nog maar net leerde praten, met schrille stem te berde bracht.

'Mama, koop de rivier voor mij!' brabbelde het driejarige meisje tegen haar moeder.

Een van haar handjes omklemde een vinger van haar moeder, terwijl haar andere hand naar de Songhua wees. 'Mam-mie, ik wil die rivier, koop die rivier voor mij!' zei het meisje op dringende toon.

De jonge moeder probeerde haar te kalmeren. 'Lieverd, we

kunnen die grote rivier niet kopen.'

Vlak achter moeder en dochter stonden vier ouderen, die wel eens de grootouders konden zijn, met gedempte stem te discussiëren. 'Dat moet je niet zeggen. Het gaat er niet om dat je 'm niet kunt betalen, het gaat erom dat het niet mogelijk is 'm te kopen.'

'Maak de kleine meid niet van streek. Zeg gewoon dat we 'm kopen als ze groot is. Kan dat niet?'

'Ja hoor, zeg maar tegen het schatje dat ze haar vader moet vragen hoe je een rivier koopt.'

'Aiya, als je dat zegt, leer je haar dan niet van jongs af aan in leugens te geloven?'

'Wat weet het lieve kleintje nou van waar of onwaar? Stel haar gewoon tevreden. Als ze groot is, wil ze heus geen rivieren meer kopen.'

'Stil, jullie allemaal. Luister naar wat onze lieve kleine schat zegt!'

De met gedempte stem redetwistende familieleden zwegen opeens, alsof ze een keizerlijk decreet hadden gehoord. 'Dan wil ik een ster van de hemel kopen!' sprak het meisje met haar kinderstemmetje.

Ik bleef niet langer staan luisteren, dus ik kwam er niet achter of het meisje verder nog wensen had, maar ik kon onmogelijk begrijpen waarom die oude mensen dat zeiden, en waarom ze de naïeve eisen van hun kleindochter zo serieus namen. Die avond belde ik met een vriendin en luchtte mijn hart over dit voorval, maar tot mijn verrassing was ze het niet met me eens. 'Wat is daar zo bijzonder aan?' vroeg ze. 'Mijn kleinzoon van vierenhalf maakte ooit enorme heibel omdat hij de maan wilde hebben. Het ging dagenlang door, totdat mijn schoondochter een Japanse ronde kap voor de lamp in huis kocht en hem wijsmaakte dat de maan ons haar kind had

gestuurd om met hem te spelen. Om hem blij te maken nodigden alle familieleden maankinderen uit voor een bezoek, en kochten we uiteindelijk de ene na de andere lantaarn. Toen er bezoek uit mijn geboorteplaats kwam, dachten ze dat we in de rouw waren met al die witte lantaarns in huis. Je kunt er niks aan doen, Xinran. Een enig kind is dierbaarder dan goud.'

'Maar als het kind opeens de zee wil hebben, of de blauwe hemel?' Ik wist niet goed waarom ik het haar zo moeilijk maakte.

'Wie weet wat we dan doen...'. Het was alsof er een zwart gat, van het soort waarover Hawking, Thorne, Preskill en dergelijke lieden steeds praten, dat was gevormd door het gewicht van de antwoorden die we niet konden vinden, tussen onze werelden aan weerszijden van de telefoonlijn viel.

Dat zwarte gat van zwijgzaamheid heeft dan ook al talloze families met enig kinderen opgezogen, die allemaal wanhopig naar ideeën zoeken, en dat geldt ook voor mijzelf als moeder van een enig kind. Terwijl we onze 'unieke lieverd' grootbrengen, verkeren we dag en nacht in angst voor een of ander ongeluk. Wanneer hij groter wordt, lijkt onze dierbare 'unieke lieverd' zelf een zwart gat te scheppen dat alle omringende energie opzuigt en ons ouders, die vol daadkracht, vastberadenheid en bezieling beginnen, tot uitputting drijft zonder dat we ooit bevrijd worden van onze zorgen. We vragen ons voortdurend af of onze 'unieke lieverd' veilig en gelukkig is. Samen met onze kinderen hebben we een hoofdstuk van 'unieke lieverds' in de geschiedenisboeken van China geschreven, een zwart gat van verzinsel en waarheid – het tijdperk van de enig kinderen.

In de loop van de ruim tien jaar dat ik in Groot-Brittannië woon, hebben bijna al mijn westerse vrienden belangstelling

of bezorgdheid getoond rond het fenomeen van de enig kinderen in China. De speculaties en het gebrek aan begrip van de westerse samenleving werden me vooral duidelijk toen ik in de mondiale media naar informatie hierover zocht. Inzicht in het eenkindbeleid lijkt een 'criterium' te zijn geworden bij de vaststelling of iemand het een en ander van het moderne China weet. Het is zelfs een 'succesformule' geworden voor sommige mediamensen die ernaar streven 'bij te blijven met de trends in de Chinese politiek'.

Over de geschiedenis van het eenkindbeleid is trouwens volop achtergrondinformatie te vinden in mijn boek *Bericht van een Chinese moeder*. Daarom geef ik hier alleen een beknopte inleiding voor lezers die nog niet op de hoogte zijn van het beleid; verder is er informatie te vinden in Bijlage 1.

Eind jaren vijftig volgde China enige tijd het beleid van de Sovjet-Unie door gezinnen aan te moedigen veel kinderen te krijgen. In juli 1957 publiceerde de Chinese bevolkingsdeskundige Ma Yinchu in de Chinese staatskrant *People's Daily* het artikel 'Over de nieuwe bevolking', waarin hij een beleid van geboortebeperking voorstelde. Dit was in tegenspraak met het heersende overheidsbeleid dat abortus streng beperkte en de bevolkingsgroei aanmoedigde. Ma moest een hoge prijs betalen voor zijn kritiek op de partijkoers en werd van eind jaren vijftig tot de periode van de Culturele Revolutie in de jaren zestig uit de politiek verbannen. Maar na een rampzalige economische stagnatie in de loop van de jaren zestig stelden grote steden als Tianjin, Shanghai en Guangdong eigen maatregelen voor geboortebeperking voor. De grote ommekeer kwam in december 1979, toen vicepremier Chen Muhua, de eerste vrouw in China die zo'n hoge functie bekleedde, constateerde dat de economische ontwikkeling van de natie achterbleef en niet meer in verhouding was met

de enorme bevolkingsgroei. Ze opperde dat echtparen voortaan het best slechts één kind konden krijgen. In 1981 was dit voorstel tot een vaste plicht geworden voor de leden van de Communistische Partij en een dringende kwestie van verantwoordelijkheidsgevoel voor iedere burger.

De stimulering van het eenkindbeleid stuitte echter in heel China op verzet. De beleidsmakers hadden een dergelijke tegenstand nooit verwacht, en af en toe laaide er een strijd op tussen de regering die voor rigoureuze uitvoering was en burgers die wanhopig verzet boden. Deze vijandigheid leidde in 1982 tot een amendement waarbij tien voorwaarden werden vastgesteld waaronder de bevolking op het platteland een tweede kind mocht hebben. Hierna kwam het verzet van de bevolking enigszins tot bedaren. In april 1984 werd de term 'geboortebeperkingsbeleid' voor het eerst in officiële regeringsdocumenten genoemd. Het beleid werd uitgesplitst naar drie categorieën. Het ging om inwoners van grote en middelgrote steden, en dan hoofdzakelijk Han-Chinezen, waar echtparen slechts één kind mocht hebben (met uitzondering van twee- of meerlingen). Daarnaast waren er de 'landelijke gebieden', waar een tweede kind geoorloofd was als het eerste een meisje was (ook al kregen veel gezinnen in de praktijk drie kinderen, omdat het beleid in deze streken toch moeilijk te handhaven was). En tot slot waren er de 'etnische minderheden', die twee tot vier kinderen mochten hebben. Tussen de landelijke provincies bestonden enkele kleine variaties, maar het verschil in leefomstandigheden tussen de stad en het platteland was zo groot dat niemand er ooit over zou peinen om naar een landelijk gebied te verhuizen om meer kinderen te mogen hebben.

In het China van na 1949 verwijst *fagui*, dat zoveel betekent als wetten en richtlijnen, naar regels die niet op de wet geba-

seerd zijn, maar op het regeringsbeleid. Wie zich niet aan deze regels houdt, krijgt echter wel te maken met wettelijke strafmaatregelen. Gezinsplanning en eenkindbeleid zijn beide fagui.

Hoewel de eenkindregel al lange tijd overheidsbeleid was, werd hij pas op 29 december 2001 opgenomen in een wet. Deze trad op 1 september 2002 in werking als Wet op de bevolkings- en gezinsplanning van de Volksrepubliek. Na vele jaren eenkindbeleid was het nu voor het eerst officieel als wet vastgelegd. Bovendien was de formulering van het document veel menselijker en minder streng dan de voorwaarden die voorheen waren opgelegd. Artikel 27 van hoofdstuk VII stelt bijvoorbeeld:

Echtparen die ermee instemmen in hun leven slechts één kind te hebben, ontvangen van de natie een ‘Eenkindgloriecertificaat’. Echtparen die dit Eenkindgloriecertificaat hebben ontvangen, zullen worden beloond volgens nationale richtlijnen, en verder volgens de richtlijnen van de provincie, de autonome regio of de onder centraal bestuur vallende stad waarin ze wonen. Alle arbeidseenheden zijn verantwoordelijk voor de uitvoering van de wetten, regels en richtlijnen in overeenstemming met deze beloningen, en alle arbeidseenheden dienen dit beleid uit te voeren. Als een enig kind onverhoopt zwaargewond raakt of overlijdt, dient het lokale volksbestuur de ouders de nodige hulp te bieden om opnieuw een kind te krijgen of een kind te adopteren. Twee- of meerlingen ontvangen niet dezelfde behandeling als enig kinderen. Wie inbreuk maakt op het eenkindbeleid, is verplicht tot de betaling van een ‘wettelijk vereist bedrag voor opname en onderhoud in de maatschappij’ of krijgt te maken met